

ПРОЄКТУВАННЯ КОНТЕКСТНОЇ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Лебошина Н. В.

*доцент кафедри іноземних мов
факультету післядипломної освіти
Харківський національний університет Повітряних сил
імені Івана Кожедуба
вул. Сумська, 77/79, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-4702-1549
lieboshyna3@gmail.com*

Черкашина Ю. Д.

*викладач кафедри іноземних мов
факультету післядипломної освіти
Харківський національний університет Повітряних сил
імені Івана Кожедуба
вул. Сумська, 77/79, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-7726-9556
yuliiia_cherkashyna@ukr.net*

Ключові слова: професійно орієнтована компетенція, самомотивація, контекстне навчання, міждисциплінарні зв'язки, критичне мислення, метод проєктів.

У статті розглянуто сутність моделі контекстного навчання та його значення для активації та розвитку професійних компетентностей майбутніх військових фахівців на заняттях іноземної мови. Згідно з Умовами про стандартизацію STANAG 6001 2014 р., передбачається, що володіння іноземною мовою військовими фахівцями має бути на рівні, не нижчому СМР 2 «функціональний», тобто володіти сформованою системою знань, навичок і вмінь та здатністю ефективно вирішувати поставлені завдання у професійній діяльності на міжнародному середовищі, ураховуючи особливості соціокультурного оточення, у якому вона перебуває.

Указано, що мовна підготовка курсантів у ВВНЗ передбачає реалізацію цілого комплексу планувальних, організаційних, навчально-методичних і наукових заходів, спрямованих на опанування здобувачами освіти належного рівня мовної компетенції. Визначено структурні, функціональні та змістові особливості контекстного навчання та переваги у процесі професійної підготовки. Виокремлено важливість застосування міждисциплінарних зв'язків у навчанні на основі потреб майбутніх фахівців у професійній діяльності (створення навчальних посібників за фахом із ретельно відібраним та систематизованим сучасним лексичним матеріалом), що сприяє активному залученню курсантів у навчальний процес. Проаналізовано ефективність переваги блочно-модульної організації змісту освіти та її висока адаптивність до неминучих змін в освітньому процесі. Звернено увагу на активне використання комунікативного підходу з імплементацією інтерактивних технік та методів (метод ситуацій, використання автентичних відеоматеріалів). Дослідники підкреслюють особливу значущість застосування контекстного підходу для розвитку навичок самостійної роботи та навичок критичного мислення (на прикладі застосування методу

проектів: рольові та ділові ігри, інсценування, застосування мовних вправ відкритого типу, «мозковий штурм» і т. д.). Саме контекстний підхід пов'язує воедино всі компоненти змісту навчання, пояснюючи доцільність формування навичок і вмій, сприяє набуттю реального досвіду професійної діяльності.

FORMATION OF PROFESSIONAL SPEAKING ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF MILITARY SPECIALISTS IN INSTITUTIONS OF HIGHER MILITARY EDUCATION

Lieboshina N. V.

*Associate Professor at the Department of English Language
at the Postgraduate Faculty
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
Sumska str., 77/79, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4702-1549
lieboshyna3@gmail.com*

Cherkashyna Yu. D.

*Lecturer at the Department of English Language
at the Postgraduate Faculty
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
Sumska str., 77/79, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7726-9556
yuliia_cherkashyna@ukr.net*

Key words: *professional-oriented competence, self-motivation, contextual learning, interdisciplinary relations, critical thinking, project method.*

The article deals with the essence of the model of contextual learning and its importance for activating and developing professional competencies of future military specialists in foreign language classes. According to the Agreement on standardization of STANAG 6001 2014, it is assumed that the level of foreign language proficiency by military specialists should be at the level not lower than SLP 2 “functional”: the military specialist must have a well-formed system of knowledge, skills and ability to effectively solve the tasks set in professional area and in the international environment, taking into account the peculiarities of the socio-cultural environment. It is stated the cadets’ language training is provided with implementation of a set of planning, organizational, educational, and methodological and scientific measures aimed at mastering the appropriate level of language competence. The structural, functional, and content features of contextual learning and its advantages in the process of professional training are determined. The importance of using interdisciplinary connections in education based on the needs of future specialists in professional activities is emphasized which contributes to the active involvement of cadets in the educational process (creation of textbooks by profession with carefully selected and systematized modern lexical material). The authors analyzed the advantages of the bloc-module organization of the content of education and its high adaptability to the inevitable changes in the educational process. Special attention is drawn to the active use of a communicative approach with the implementation of interactive techniques and methods (method of situations, use of authentic known materials). Researchers emphasize the particular importance of applying a contextual approach to the development of independent work skills and critical thinking skills (project method: role-

playing games, doing open language exercises, «brainstorming», etc.). It is the contextual approach that links all components of the learning content together, explaining the feasibility of developing skills and abilities, and promotes the acquisition of real professional experience.

Постановка проблеми. Навчання іноземних мов є складовою частиною професійної підготовки офіцерів Збройних сил України (ЗСУ). Метою професійної іншомовної підготовки офіцера Збройних сил України є формування професійної іншомовної компетентності особистості згідно зі стандартом НАТО 6001, яка володіє сформованою системою знань, навичок і вмінь та здатна ефективно вирішувати поставлені завдання у професійній діяльності на міжнародному рівні, урахувавши особливості соціокультурного середовища, у якому вона перебуває. Відповідно до проєкту нової Військової доктрини України, планується в подальші роки наростити кількість підрозділів озброєних сил, здатних до виконання спільних завдань із підрозділами країн – партнерів НАТО. Військовослужбовці країни будуть вивчати доктрини, процедури і стандарти Північноатлантичного альянсу, а також працювати над удосконаленням своїх знань у галузі іноземних мов. Саме тому все більше уваги приділяється врахуванню фахової специфіки та формуванню іншомовної компетенції під час вивчення іноземної мови. На основі цього розроблюються та реалізуються навчальні програми та новітні підходи до навчання, у тому числі з іноземної мови, які враховують сучасні потреби держави, армії та суспільства.

Основною метою навчання дисципліні у військовому навчальному закладі є практичне оволодіння курсантами іноземною мовою в обсязі, необхідному для читання/розуміння військово-технічної та наукової літератури за спеціальністю й оволодіння навичками усного мовлення як на рівні мови, необхідної для виживання (STANAG 1/1+), так і мови, необхідної для професійного спілкування (STANAG 2/2+). Передбачається, що в процесі досягнення цієї цілі реалізується комунікативна і військово-прикладна спрямованість навчання, а також загальноосвітні та виховні завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками з'явилася низка досліджень і розробок, у яких стверджується необхідність забезпечення професійної спрямованості навчання іноземним мовам у тісному зв'язку з усім різноманіттям начальних концепцій (В. Беспалько, І. Березнева, Ю. Корець, А. Лавриш, В. Нісімчук, А. Паламарчук, О. Хуторський, М. Шевнюк, Шеремет, Д. Чернилевський та ін.). Учені досліджували теоретико-методичні аспекти професійної підго-

товки фахівців (Н. Бібік, А. Вербицький, М. Головань, І. Зимня, О. Овчарук, Дж. Равен, І. Чемерис, В. Шадріков О. Тарнопольський, та ін.); займалися розробленням теорії компетентнісного підходу до навчання та методиками викладання іноземних мов у вищій школі, зокрема у закладах вищої військової освіти (Г. Китайгородська, В. Беспалько, А. Вербицький, І. Зимня, О. Овчарук, Дж. Равен, та ін.). В. Глотова, С. Жицька та ін. проаналізували теоретичні основи застосування комунікативного методу викладання англійської мови професійного напрямку та надали рекомендації щодо практичного застосування методу в початковій діяльності.

Мета статті полягає в аналізі впливу моделі контекстного навчання та його значення для актуалізації мовних і професійних компетентностей майбутніх військових фахівців засобами іноземної мови. У ході дослідження доведено, що контекстне навчання – форма активного, орієнтованого на професійну підготовку курсантів навчання, реалізованого за допомогою системного та ретельно систематизованого використання професійного контексту, тобто поступового насичення навчального процесу елементами військової професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протиріччя полягає у тому, що за все більшої професійної спрямованості змісту навчання іноземним мовам у вищих військових навчальних закладах домінують традиційні форми та методи навчання, орієнтація на організацію академічного процесу передачі та закріплення іншомовної інформації, а контекстна модель навчання, навпаки, передбачає упровадження у процес навчання елементів професійної діяльності, які прискорюють адаптацію майбутнього військового фахівця до вибраної професії. Метою даної методики викладання є формування у студентів внутрішньої мотивації та сприйняття себе як діючого спеціаліста.

Компонентний аналіз професійної діяльності випускника військового навчального закладу дає змогу зробити висновок, що одним із найперспективніших напрямів під час вивчення іноземної мови на даному етапі є формування іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетенції. Іншомовна професійно орієнтована комунікативна компетенція – це інтегративна характеристика особистості спеціаліста, що відображає рівень професійно значущих знань, умінь та нави-

чок і досвіду в галузі іноземної мови, достатніх для виконання ним посадових функцій, а також готовність застосувати їх практично [3]. Виходячи з отриманих даних, були визначені професійні характеристики та потреби випускників військової спеціальностей.

У зв'язку із цим особлива увага була приділена контекстному підходу, який повною мірою дає змогу реалізувати на практиці свою основну функцію – створювати умови для трансформації навчально-пізнавальної діяльності у професійно-навальну, таким чином, моделюючи освітнє середовище, максимально наближене за формою і змістом до професійного. Контекстне навчання – це навчання, у якому на мові наук і за допомогою всієї системи форм, методів, засобів навчання (традиційних та інноваційних) послідовно моделюється предметний та соціальний зміст майбутньої професійної діяльності студентів. На думку Д. Брауна, контекстне навчання зміщує акценти з пасивної абсорбції окремих пластів професійної інформації та готових знань на формування у студентів готовності й здатності здійснювати професійні функції та потребує створення інноваційних освітніх програм та підходів до навчання [7, с. 49–50].

Проектування освітньої технології є складним процесом, що складається з декількох етапів: цілепокладання, розроблення системи діагностичних засобів, вибір оптимальних засобів, прийомів і методів навчання, відбір змісту навчання, складання технологічної карти.

У процесі проектування технології і створення професійно орієнтованих навчальних посібників здійснюється відбір змісту навчання на основі загальнодидактичних принципів: науковості, систематичності, інтегративності, індивідуальності, наочності. Застосування вищевказаних принципів обов'язкове, але недостатнє. Іноземна мова, як і будь-яка інша дисципліна, диктує особливі приватно-методичні принципи відбору змісту навчання, такі як: принцип комунікативної необхідності і достатності, принцип комплексного відбору професійно орієнтованого матеріалу для використання в різних видах мовленнєвої діяльності, принцип мінімізації. Таким чином, на основі проведеного аналізу складників змісту навчання відбираються:

1) мовний матеріал, який включає лексичні, граматичні, фонетичні одиниці мови, їхні форми, семантика, правила вживання, а також правила їх поєднання у висловлюваннях; спеціальні навички і вміння оперування мовним матеріалом (уважаємо за доцільне надавати цей матеріал на молодших курсах на етапі вивчення іноземної мови на рівні виживання);

2) професійно орієнтований мовний матеріал, що включає термінологічний пласт, різного виду

професійний дискурс, тематичний ряд, сфери мовного спілкування (наприклад, створення професійно орієнтованих посібників за спеціальностями факультетів, які призначені для використання на старших курсах вищого військового навчального закладу. На даному етапі, як правило, рівень комунікативної компетенції студентів дає змогу приступати до формування спеціальних професійно значущих компетенцій у галузі іноземної мови, що підтверджується результатами спеціальних мовних тестів (STANAG). Окрім цього, безпосередньо починається вивчення профільних предметів, що дає можливість задіяти міжпредметні зв'язки, тим самим підвищити успішність формування іншомовної професійно орієнтованої компетенції);

3) методичний матеріал, який визначає комплекс спеціальних мовних і комунікативних навичок і вмінь, а також систему вправ, орієнтовану на формування іншомовної професійно орієнтованої компетенції (безліч різноманітних типів вправ, які реалізуються у строго визначеній послідовності, закономірно пов'язаних один з одним і являють собою деяке органічне утворення);

4) психолого-педагогічні умови формування іншомовної професійно орієнтованої компетенції (урахування вікових особливостей курсантів, психологічні нюанси навчання у військовому середовищі).

Цілком очевидно, що жодна з компетенцій не може бути сформована якимось одним елементом у чистому вигляді. Тільки раціональне поєднання представлених компонентів дасть змогу максимально успішно досягти поставлених цілей. Модернізація системи вправ із формування іншомовної професійно орієнтованої компетенції полягає у тому, що всі вони тематично професійно сфокусовані, тобто орієнтовані на виконання завдань квазіпрофесійного характеру.

Градація рівнів складності виконуваних вправ відповідає, згідно з класифікацією В. Беспалько [4, с. 54], чотирьом рівням засвоєння досвіду:

1) діяльність репродуктивного характеру (вправи за заданим алгоритмом);

2) діяльність репродуктивного характеру (вправи з вивченого алгоритму);

3) продуктивний вид діяльності евристичного характеру (вправи і завдання відкритого типу);

4) продуктивний вид діяльності дослідницького характеру (творчі, дослідницькі типи завдань).

Проектуючи навчальні посібники, ми звернулися до модульної організації змісту навчання, суть якої полягає в укрупненому структуруванні змісту навчального матеріалу, виборі адекватних до нього методів, засобів і форм навчання для досягнення необхідного рівня навченості курсан-

тів. Зміст модулю розподілено за блоками, кожен з яких містить цільову програму дій і коротке методичне керівництво для студентів. Окрім цього, модуль містить діагностичні тести, що дають змогу студентам самостійно оцінювати свій рівень засвоєння досвіду за конкретним розділом.

Головною перевагою блочно-модульної організації змісту освіти є її висока адаптивність до неминучих змін в освітньому процесі. Заняття набувають усе більш виражений професійний практикоорієнтований характер. Участь студентів у вирішенні проблемних ситуацій, професійних завдань і виконання проектних завдань стає невід'ємним складником навчального процесу. Проектування модернізованої системи вправ на третьому і четвертому курсах базується у нашій моделі на такому дидактичному прийомі, як проектне навчання. Проектне навчання, або метод проектів, сприяє розвитку самостійності студентів, формуванню у них творчого, нестандартного підходу до вирішення поставлених завдань, підвищує рівень мотивації навчально-пізнавальної діяльності та, найголовніше, сприяє найбільш безболісній адаптації випускників до майбутньої трудової діяльності [4, с. 144]. Різноманітність прийомів роботи за методом проектів (рольові та ділові ігри, інсценування, застосування мовних вправ відкритого типу, «мозковий штурм» і т. д.), можливість комбінувати кількість задіяних студентів (індивідуальні, парні, групові види робіт) – усе це дає необмежені можливості для створення нескінченної кількості навчальних завдань, ситуацій квазіпрофесійного характеру, розвитку креативного способу мислення. Поряд із методом проектів цікавою та ефективною, на думку дослідників, є активна імплементація методу ситуацій у навчальний процес. Під ситуативним навчанням розуміємо не одноразове використання ситуацій у навчальній діяльності, а такий процес навчання іншомовному спілкуванню, у якому системно, методично та

дидактично доцільно використовуються надбані знання як його постійний компонент. Діапазон залучених сфер знань та професійної діяльності фактично безмежний, цим пояснюється широкий спектр можливостей ситуативної методики, і саме тому цей підхід може активно використовуватися для навчання іноземної мови як засобу соціально-побутового або професійного спілкування на будь-якому рівні навчання. Використання такого виду технічних засобів навчання, наприклад, як автентичні художні відеофільми, у ситуативному методі навчання дає змогу моделювати іншомовне середовище, наближене до реального життя. Тренувальні ігри та ігрові етюди як частина ситуативного метода навчання моделюють мовленнєву поведінку курсантів через відповідні ролі: покупця, пацієнта, туриста, а також офіцера, перекладача. Використання методу ситуацій дає змогу викликати інтерес до спілкування іноземною мовою та її вивчення у цілому.

Висновки. Резюмуючи все вищевикладене, слід зробити висновок, що формування професійно орієнтованих компетенцій відбувається у процесі активної діяльності студентів у рамках відповідного професійного контексту. Саме контекстний підхід пов'язує воедино всі компоненти змісту навчання, пояснюючи доцільність формування навичок і вмінь, сприяє набуттю реального досвіду професійної діяльності та є засобом моделювання майбутньої професійної діяльності. Слід також зазначити, що саме контекстний підхід надає можливості викладачу використовувати безліч інноваційних методів та технік у навчанні курсантів безпосередньо тим знанням, які відповідають потребам їхньої майбутньої професійної діяльності. Таким чином, застосування контекстного навчання підвищує результативність пізнавальної активності студентів та створює умови для формування якостей професійного військового фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Березнева І. Деякі аспекти використання методу візуалізації під час викладання іноземної мови у військовому ВНЗ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 35. Т. 1. С. 203–208.
3. Березюк О.С. Системний підхід до формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження* : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 193–209.
4. Беспалько В.П. Складові педагогічної технології. Москва : Педагогіка, 1989. 192 с.
5. Глотова В. Комунікативний метод викладання англійської мови: перспективи розвитку. *Studia methodologica*. 2016. № 42. С. 93–97.
6. Жицька С.А. Підготовка курсантів вищих військових навчальних закладів до професійно-комунікативної діяльності за допомогою метода комунікативних завдань. *Advanced Education*. 2014. № 1. С. 13–20.

7. Brown, H.D. *Teaching by Principles. An Interactive Approach to Language Pedagogy. Third Edition*, 2007. 569 p.
8. O'Connor, J., McDermott I. *The Art of Systematics Thinking. Thorsons*, 2012. 288 p.
9. Ehrman, M., Shekhtman, B., Leaver, B.L. *Achieving Success in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press, 2004. 265 p.
10. Saussure, F. *Course in General Linguistics. English Translation by Roy Harris*. Bloomsbury Academic, 2013. 328 p.
11. Wei, Y. Integrating Chinese Culture with TEFL in Chinese Classroom. *Sino-US English Teaching*. 2005. Vol. 2. No. 7. P. 55–58.

REFERENCES

1. Pro vyshchu osvitu : *Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2014 r. No 1556-VII / Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Berezneva I. Deiaki aspekty vykorystannia metodu vizualizatsii pid chas vykladannia inozemnoi movy u viiskovomu VNZ // *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. issue 35. ch. 1. 2021. 203–208 pp.
3. Berezyuk O.S. (2015). Systematicnyy pidkhid do formuvannya polikul'turnoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv u suchasnomu prostori. *Profesiyna pedahohichna osvita: systematicne doslidzhennya*. O.A. Dubasenyuk (Ed.). Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU im. I. Franka, 2015. 193–209. [in Ukrainian].
4. Bespalko V.P. *Skladovy pedagogichnoii technologii*. M: Pedagogika, 1989. 192 p.
5. Hlotova V. Komunikatyvnyi metod vykladannia anhliiskoi movy: perspektyvy rozvytku // *Studia methodologica*. № 42. 2016. 93–97.
6. Zhytska S.A. Pidhotovka kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv doprofeziino-komunikatyvnoi diialnosti za dopomohoiu metoda komunikatyvnykh zavdan // *Advanced Education*. № 1. 2014. 13–20 pp.
7. Brown, H.D. *Teaching by Principles. An Interactive Approach to Language Pedagogy. Third Edition*, 2007. 569 p.
8. O'Connor, J., McDermott I. *The Art of Systematics Thinking. Thorsons*, 2012. 288 p.
9. Ehrman, M., Shekhtman, B., Leaver, B.L. *Achieving Success in Second Language Acquisition*. Cambridge University Press, 2004. 265 p.
10. Saussure, F. *Course in General Linguistics. English Translation by Roy Harris*. Bloomsbury Academic, 2013. 328 p.
11. Wei, Y. Integrating Chinese Culture with TEFL in Chinese Classroom. *Sino-US English Teaching*. 2005. Vol. 2. No. 7. P. 55–58.